

В. О. Зінченко, ДЗ „Луганський національний університет імені Тараса Шевченка”

МОНІТОРИНГ УПРАВЛІННЯ СТУДЕНТАМИ ЯКІСТЮ НАВЧАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ ВНЗ

Зінченко В. О.

Моніторинг управління студентами якістю навчального процесу ВНЗ

У статті розглянуто зміну ролі студентів в управлінні якістю навчального процесу вищого навчального закладу. Виявлено основні причини активізації студентства в управлінні результатами своєї професійної підготовки. Спираючись на результати досліджень науковців та наявний практичний досвід доведено, що студенти впливають на якість кожного з компонентів навчального процесу. Відповідно до цього необхідно проводити моніторинг діяльності студентів з управління якістю навчальним процесом у ВНЗ. Встановлено сутність моніторингу діяльності студентів з управління якістю кожного зі складників навчального процесу.

Ключові слова: моніторинг, навчальний процес, підпроцеси навчального процесу, моніторинг управління якістю навчальним процесом у ВНЗ, суб'єкти моніторингу.

Зинченко В.О.

Мониторинг управления студентами качеством учебного процесса в вузе

В статье рассмотрено изменение роли студентов в управлении качеством учебного процесса высшего учебного заведения. Выявлены основные причины активизации студенчества в управлении результатами своей профессиональной подготовки. Опираясь на результаты исследований ученых и существующий практический опыт, доказано, что студенты влияют на качество каждого из компонентов учебного процесса. В соответствии с этим необходимо проводить мониторинг деятельности студентов по управлению качеством учебного процесса в вузе. Определена сущность мониторинга деятельности студентов по управлению каждой из составляющих учебного процесса.

Ключевые слова: мониторинг, учебный процесс, подпроцессы учебного процесса, мониторинг управления качеством учебного процесса в вузе, субъекты мониторинга.

На сучасному етапі розвитку теорії управління якістю вищої освіти науковцями переважно приділяється увага визначенню показників та чинників,

які відображають якість процесу формування особистості професіоналу. Як зазначає В. Андреев, ідеальна модель, до якої повинен прагнути кожен фахівець – модель творчо саморозвиненої, самодостатньої та конкурентоспроможної особистості [1]. На думку В. Сластьоніна, системоутворювальними якостями такої особистості є автономність та незалежність, високий рівень моральної культури й громадянської позиції, здатність до самовизначення та самообмеження у поєднанні з високим рівнем творчого потенціалу та здорового практицизму [2]. Зрозуміло, що за таких умов студент вже не може залишатися об'єктом навчання, а стає одним з активних його суб'єктів. У зв'язку з цим П. Підкасистий вважає, що готовність до здійснення навчально-пізнавальної діяльності студентами є одним з основних критеріїв якості.

Безумовно, що в процесі управління якістю навчального процесу роль студентів не може бути рівнозначною ролі представників організаційно-управлінської ланки та викладачів. Утім, навчальний процес, який здійснюється в інтересах професійного та особистісного розвитку студентів, не може функціонувати без певної участі останніх у його управлінні.

Якщо результати навчально-пізнавальної діяльності студентів як результативний аспект управління якістю навчального процесу знайшли широке та різнобічне висвітлення у працях українських (Н. Байдацька, Л. Білий, І. Булах, П. Вишневський, А. Денисенко, Л. Кайдалова, Л. Коробович, О. Матвієнко, Т. Олеандр, О. Островерх, Є. Хриков, Г. Цехмістрова та ін.) та російських (Г. Бордовський, Л. Васильєва, В. Горб, Н. Круглова, Г. Ладощина, А. Майоров, І. Найдьонова, О. Пульбере, Є. Сахарчук, О. Сергєєва, В. Сериков, С. Сіліна, М. Чандра, Г. Шабанов та ін.) науковців, то проблеми впливу студентів на різні складові навчального процесу досліджені недостатньо. Між тим, входження України до Болонського процесу призвели до необхідності внесення змін не тільки в управління якістю навчального процесу представниками організаційно-управлінської ланки та викладачами, а також висвітили необхідність залучення до цього процесу й студентів.

Метою цієї статті є виявлення ролі студентів в управлінні якістю навчального процесу ВНЗ та сутності діяльності студентів у моніторингу управління якістю.

Нові вимоги до якості професійної підготовки фахівців зробили студентів активними суб'єктами навчання у вищих навчальних закладах. У більшості викладачів вищої школи не викликає сумнівів той факт, що продуктивне набуття особистістю професійних знань можливе тільки за рахунок свідомої навчально-пізнавальної діяльності студентів, чіткого розуміння ними результатів професійного навчання, тих можливостей, які відкриваються перед молодим фахівцем у майбутньому і тих вимог, які висуватимуть роботодавці. Тому студенти зацікавлені у відповідності змісту навчання реальній практиці у обраній сфері професійної діяльності, сучасності обладнання, пристроїв та інших засобів навчання, можливості отримувати багатобічну інформацію з різних джерел про предмети, явища та процеси. Все це спонукає науковців розширювати коло досліджень проблематики управління якістю професійної підготовки фахівців.

У своїй дисертаційній роботі Т. Кузнецова доводить, що ефективність навчального процесу безпосередньо залежить від розуміння студентами сутності державного (галузевого) освітнього стандарту, навчального плану підготовки за спеціальністю, навчальних програм, правил внутрішнього розпорядку, інших документів, які регламентують навчальний процес та навчальну діяльність студентів у вищому навчальному закладі [3].

Позицію, окреслену дослідницею, підтримують й розробники системи забезпечення якістю Волгоградського державного педагогічного університету [4]. Вони вважають, що студенти прямо, чи побічно, залучені до процесу формування навчального плану та його реалізації, викладання навчальних дисциплін, створення освітнього простору ВНЗ, власного розвитку.

Представники Тобольського державного педагогічного інституту ім. Д. І. Менделєєва вважають, що студенти впливають на якість викладання дисциплін та здатні „критично порівнювати ступінь доступності матеріалу,

манеру викладання лекційних та семінарських занять у різних категоріях викладачів” [5]. Якщо думку студентів про якість викладання навчальних дисциплін поєднувати з результатами тематичного та підсумкового контролю знань студентів, то можна виявити значну кількість чинників, які позитивно чи негативно впливатимуть на якість підготовки фахівців. Означене, на думку науковців, створює підґрунтя для організації та проведення моніторингу якості професійних знань студентів.

Дослідження Н. Байдацької, Л. Коробович, Н. Круглової, О. Островерх, І. Найдьонової, О. Сергєєвої, М. Чандра та інших науковців свідчать, що участь студентів у моніторингу управління якістю професійної підготовки фахівців у вищому навчальному закладі створює підґрунтя організації системи управління якістю навчального процесу та проведення суттєвих коригувань останнього.

Так, дослідники проблем якості освітньої діяльності вищого навчального закладу із Далекосхідної державної соціально-гуманітарної академії вважають, що система моніторингу якості навчального процесу повинна розглядати студентів як експертів, активних суб’єктів управління якістю навчального процесу [6]. Вони здатні оцінити обсяг, якість та важливість наданого викладачами навчального матеріалу, власну продуктивність у навчальному процесі, розвиток самостійної активності, емоційну сторону навчального процесу та задоволеність студентів своєю участю у навчальному процесі.

Лабораторією соціологічних досліджень, яку було створено у Національному аерокосмічному університеті ім. М. Є. Жуковського „Харківський Авіаційний Інститут”, починаючи з 2002 року проводився моніторинг якості освіти [7]. Науковцями досліджувалась освітня діяльність студентів, якість методичного забезпечення навчального процесу, рівень задоволення студентів освітніми послугами тощо. Суб’єктами моніторингових дослідження стали студенти та викладачі НАУ „ХАІ”. Серед результатів моніторингу були такі, що вказували на пріоритет у студентів окремих форм проведення занять, використання у навчальному процесі інформаційних технологій, наочних матеріалів, активних методів навчання. Також

підтверджено залежність успішності студентів, їхньої мотивації до навчання від особистості викладача, його педагогічної майстерності, кваліфікованості, змісту поданого навчального матеріалу, стилю спілкування. Крім того, виявлено, що умови вільного відвідування занять (одного з аспектів Болонської системи) негативно впливають на успішність студентів та певним чином дезорганізують самих викладачів.

Серед наявних досліджень є такі, що зводять роль студентів у моніторингу управління якістю навчального процесу тільки до формування позитивних чи негативних відгуків про реалізацію навчального процесу та впливу на формування окремих розділів навчальних дисциплін. Утім, прихильників такої позиції стає дедалі менше.

Наведення прикладів щодо підвищення ролі студентства в управлінні якістю навчального процесу та необхідності їх переведення в активних суб'єктів моніторингу управління якістю можна ще продовжувати. Проте наше завдання ми бачимо в узагальненні підходів науковців щодо сутності моніторингу управління якістю навчального процесу студентами.

У нашому дослідженні ми розглядаємо навчальний процес як сукупність взаємопов'язаних та взаємозумовлених компонентів (підпроцесів), а саме: планово-програмного, організаційного, інформаційного, комунікативного, навчально-методичного, науково-дослідного, виробничого, самоосвітнього та контрольного-оцінного. Відповідно до цього, визначення сутності моніторингу діяльності студентів з управління якістю навчального процесу буде здійснено на основі компонентного підходу.

Моніторинг управління студентами якістю планово-програмного підпроцесу навчального процесу ВНЗ необхідно проводити відповідно до встановлення можливості студентів здійснювати вільний вибір дисциплін варіативного блоку, рівня ознайомлення з планами та програмами підготовки. Крім того, важливо враховувати думку студентів щодо розташування у навчальному плані дисциплін, особливо загально професійної підготовки, їхнього обсягу з метою встановлення рівня забезпечення наявними планами

наступності та послідовності набуття студентами професійних знань, умінь й навичок.

Організаційний компонент навчального процесу також відчуває значний вплив з боку студентів. Забезпечення якості організаційного підпроцесу навчального процесу ВНЗ залежить від рівня ознайомлення та дотримання студентами різноманітних документів, які регламентують організацію навчального процесу та навчально-пізнавальну діяльність студентів; ставлення студентів до дисциплін соціально-гуманітарного, природничо-наукового та професійного циклів; пріоритетності тих чи інших форм навчання; термінів, обсягів та змісту всіх видів практик, форм та методів контролю та оцінювання знань. У цьому контексті важливо побачити очами студентів, наскільки представники адміністрації, викладачі інформують студентів про особливості організації та здійснення навчального процесу, реагують на виказані ними зауваження, пропозиції, прохання щодо оптимізації окремих аспектів навчальної підготовки.

Моніторинг управління якістю організаційного підпроцесу також виявлятиме оцінку студентами достатності та ефективності аудиторного фонду, спеціалізованих лабораторій, навчальних класів та майстерень, якості їх оснащення необхідним обладнанням, пристроями та наочними матеріалами.

Інформаційний компонент навчального процесу є досить важливим у формуванні компетентного фахівця. Тому моніторинг студентами рівня його якості буде проводитись у напрямках і оцінки якості самої навчальної інформації, і оцінки використання у навчальному процесі інформаційних технологій. Щодо навчальної інформації, то студенти можуть висловлювати думку відносно наявності, достатності та доступності навчальної, навчально-методичної, довідкової та періодичної (фахової) літератури, інших джерел інформації у друкованому та електронному вигляді у вищому навчальному закладі.

Моніторинг використання у навчальному процесі інформаційних технологій дозволяє побачити ставлення студентів до доцільності їх

використання при викладанні окремих дисциплін, рівня володіння викладачами інформаційними технологіями, рівня забезпечення комп'ютерами та сучасними програмами для їх використання у навчальному процесі, власного рівня володіння комп'ютером та можливості використовувати інформаційні технології для успішного здійснення навчально-пізнавальної діяльності.

Моніторинг управління якістю навчально-методичного компоненту навчального процесу, перш за все, спрямований на оцінку якості викладання дисциплін. Вважаємо, що при оцінці студентами діяльності викладача можуть бути розглянуті наступні аспекти: системність, послідовність, ясність, доступність та логічність у викладанні навчального матеріалу; можливість ведення конспекту на лекції; можливість викладача навести приклади за темою, доступно та логічно розв'язати практичні завдання, продемонструвати практичні навички та уміння, сформулювати завдання до самостійної роботи студентів, забезпечити професійну спрямованість навчального матеріалу.

Крім того, з точки зору студентів, моніторинг виявлятиме наявність та доступність для використання у самостійній роботі методичних матеріалів з дисциплін, застосування у роботі викладачів активних методів навчання.

У навчальному процесі особистість викладача посідає провідне місце. Саме тому студентами частіш цінується не тільки рівень володіння навчальним матеріалом, але й можливість викладача зацікавити аудиторію, підтримувати зі студентами контакт, доброзичливо та рівнозначно відноситись до студентів, виявляти високу культуру спілкування, не боятися вести дискусію. Дослідження названих аспектів діяльності викладача складають сутність моніторингу управління якістю комунікативного компоненту навчального процесу у вищому навчальному закладі.

Втім, викладач є тільки одним з учасників процесу комунікації. Важливо, щоб його дії, прагнення надати студентові якісну освіти знаходили відгук у самих студентів, які також мають оволодіти навичками професійного спілкування та вибудовування взаємодії з оточенням, незалежно від

індивідуально психологічних та інших характеристик будь-кого з цього оточення.

Тому моніторинг управління якістю комунікативного, а також виробничого, науково-дослідного, самостійної діяльності та контрольної оцінки підпроцесів навчального процесу у ВНЗ повинен, на наш погляд, здійснюватись у двох напрямках. По-перше, можна виявити задоволення студентів організацією процесу набуття теоретичних знань, навичок професійної діяльності, організації та методичного супроводу навчальних та виробничих практики, науково-дослідної та самостійної роботи, встановити доцільність з точки зору студентів різних видів та форм контролю й оцінювання результатів їхнього навчання. У цьому контексті моніторинг управління якістю буде полягати:

- для виробничого компоненту навчального процесу у виявленні рівня задоволення студентів системою набуття навичок практичної діяльності при проведенні практичних занять, написанні курсових та дипломних робіт (проектів), проходженні практики; наявним методичним супроводом практичної підготовки, наявною системою баз практик;

- для науково-дослідного під процесу: у встановленні цілей, з якими студенти займаються науково-дослідною діяльністю; рівня створення адміністрацією та викладачами умов науково-дослідної роботи студентів; наявності системи урахування результатів НДР у загальному оцінюванні навчально-пізнавальної діяльності студентів та наслідків для студентів досягнення певних показників у дослідництві;

- для компоненту самостійної діяльності: у встановленні рівня задоволення студентами наявного методичного забезпечення самостійної роботи та рівня використання студентами цього забезпечення у самостійній навчально-пізнавальній діяльності; обізнаності студентів щодо проведення консультацій та інших позанавчальних форм і методів формування й розвитку компетентності фахівця;

- для контрольної-оцінної підпроцесу навчального процесу: у визначенні ефективності та всебічності наявної у вищому навчальному закладі системи оцінювання результатів навчальної діяльності; доцільності використання різноманітних форм, засобів і методів контролю результатів навчання.

По-друге, оскільки рівень набуття професійних знань, практична готовність до майбутньої діяльності, навички самостійності, творчості, розвиток дослідництва, комунікативні уміння є головними ознаками компетентності майбутнього фахівця, то моніторинг управління якістю означених компонентів навчального процесу має бути спрямований на визначення його результативності. Саме сформованість компетентного випускника і стає результатом управлінської діяльності всіх суб'єктів навчального процесу із забезпечення його якості.

Оскільки результатом навчального процесу, певним еталоном його якості є компетентнісна модель випускника як поєднання загальних та професійних компетентностей, то вважаємо необхідним моніторинг управління якістю результативної складової навчального процесу здійснювати відповідно встановлення:

- рівня набуття студентами теоретичних професійно орієнтованих знань;
- рівня готовності до навчальної діяльності;
- рівня готовності до професійної діяльності;
- рівня розвитку комунікативних та організаційних умінь;
- рівня професійної спрямованості майбутнього фахівця;
- рівня конкурентоздатності випускника.

Означене вище дає змогу констатувати, що моніторинг управління студентами якістю навчального процесу ВНЗ має бути спрямованим на виявлення:

- рівня обізнаності та розуміння студентами планів та програм їх професійної підготовки, а також участі студентів у формуванні індивідуальної траєкторії навчання;

- рівня обізнаності студентів щодо умов здійснення навчальної діяльності у ВНЗ, задоволення студентів організацією навчального процесу, його матеріально-технічним забезпеченням;
- рівня задоволення студентів щодо інформативного та інформаційного забезпечення навчання, доцільності та ефективності використання у навчальному процесі інформаційних технологій;
- рівня викладання та навчально-методичного забезпечення дисциплін;
- рівня комунікативної взаємодії з викладачами, адміністрацією та іншими студентами;
- рівня забезпечення процесу практичної підготовки, науково-дослідної та самостійної діяльності;
- рівня якості наявної системи контролю та оцінювання результатів навчальної діяльності студентів;
- рівня розвитку компетентності випускників ВНЗ як результативного складника навчального процесу.

Узагальнюючи розгляд діяльності студентів з управління якістю навчальним процесом вищого навчального закладу необхідно зазначити, що студенти – це активні суб'єкти управління, проте їхня діяльність не завжди має чітко виражений управлінський характер. Вплив на процес управління якістю з їхнього боку може бути як прямим, так і опосередкованим, втім його наслідки відчуваються у кожному з підпроцесів навчального процесу у ВНЗ. Як свідчить практичний досвід, залучення студентів як експертів до моніторингу управління якістю навчальним процесом позитивно впливає на виявлення недоліків та різноманітних чинників впливу на навчальний процес і дає можливість оптимізувати процес професійної підготовки фахівців у ВНЗ.

Відповідно до особливостей управлінської діяльності представників організаційно-управлінської ланки, викладачів та студентів щодо якості навчального процесу можливо конкретизувати об'єкти моніторингу з управління якістю навчального процесу та визначити відповідні критерії й

показники оцінювання. Означене вважаємо напрямком наших подальших досліджень.

Література

1. **Андреев В. И.** Педагогика : учебный курс для творческого саморазвития / В. И. Андреев. – 3-е изд. – Казань : Центр инновационных технологий, 2006. – 608 с.

2. **Сластенин В. А.** Избранные труды / В. А. Сластенин. – Т. 1. – М. : Издат. дом Магистр-Пресс, 2000. – 488 с.

3. **Кузнецова Т. А.** Организационно-правовые условия повышения эффективности образовательного процесса в вузе : дисс ... канд. пед. наук : 13.00.08 / Кузнецова Татьяна Артуровна. – Калининград, 2005. – 197 с.

4. **Разработка** системы обеспечения качества на факультете психологии и социальной работы ВГПУ [электронный ресурс]. – Режим доступа : www.pssw.vspu.ru/other/science/publications/klicheva_merkulova/chaper2_quality.htm

5. **Киреева Е. Ю.** Качество преподавания учебных дисциплин в вузе. Критерии оценки [Электронный ресурс] / Е. Ю. Киреева, С. Д. Созонова // Качество образования: системы, технологии, инновации. – Режим доступа : <http://elib.altstu.ru/elib/disser /conferenc/2007/rat/pdf/Section3/476-493.pdf> – С. 476 – 488.

6. **Гринкруг Л. С.** Экспертные оценки студентов в системе мониторинга качества образовательной деятельности вуза [Электронный ресурс] / Л. С. Гринкруг, И. В. Мусовской, Б. Е. Фишман // Качество образования: системы, технологии, инновации. – Режим доступа : <http://elib.altstu.ru/elib/disser/conferenc/2007/rat/pdf/Section3/476-493.pdf> – С. 488 – 491.

7. **Ярмак О. В.** Мониторинг качества образования : отношение студента и преподавателя к учебному процессу [Электронный ресурс] / О. В. Ярмак // Вісник МСУ / Vestnik MSU / Соціологічні науки. – 2001. – Т. XVI. – № 1. –

Режим доступу : www.nbuu.gov.ua/portal/Soc_Gum/VMSU/sociology/2011_1/Yarmak/pdf

Zinchenko V. O.

Monitoring of management by students by quality of educational process in higher education institution

In article change of a role of students in quality management of educational process of a higher educational institution is considered. It is established the main reasons for activization of students in management of results of the vocational training. Relying on results of researches of scientists and existing practical experience, it is proved that students influence quality of each of components of educational process. According to it it is necessary to carry out monitoring of activity of students on quality management of educational process in higher education institution. Essence is certain to monitoring of activity of students on the management of all constituents of educational process.

Key words: monitoring, educational process, subprocesses of scientific process, monitoring of quality management of scientific process in higher education institution, subjects of monitoring.

Відомості про автора

Зінченко Вікторія Олегівна – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки, заступник директора з навчальної роботи Інституту торгівлі, обслуговуючих технологій та туризму ДЗ „Луганський національний університет імені Тараса Шевченка”.

Стаття надійшла до редакції 18.10.2012 р.

Прийнято до друку 21.12.2012 р.